

„D'ANNUNZIJEVA MUČENICA – L'OLOCAUSTA DI D'ANNUNZIO”

dr.sc. TEA PERINČIĆ □ Pomorski i povijesni muzej Hrvatskog primorja Rijeka

ANA-MARIA MILČIĆ □ doktorantica na Courtauld Institute of Art, London

IM 51, 2020.

IZ MUZEJSKE TEORIJE I PRAKSE
MUSEUM THEORY AND PRACTICE

Točno sto godina nakon D'Annunzijeve okupacije Rijeke, 12. rujna 2019. u Pomorskom i povijesnom muzeju Hrvatskog primorja Rijeka, u njegovu sjedištu – bivšoj Guvernerovoj palači, otvorena je izložba dviju autorica: dr. sc. Tee Perinčić, povjesničarke, više kustosice Muzeja i Ane-Marie Milčić, povjesničarke umjetnosti i doktorantice na Courtauld Institute of Art u Londonu, pod naslovom *D'Annunzijeve Mučenica – L'Olocausta di D'Annunzio*. Naslov izložbe izravno nas povezuje s retorikom talijanskog pjesnika, avanturista i vojnika Gabriela D'Annunzija, okupatora Rijeke od rujna 1919. do siječnja 1921.

Prethodna su istraživanja pokazala da je D'Annunzijeve stil retorike i estetiziranje politike utjecao na Mussolinija te da postoji veza između pjesnikova marša na Rijeku 1919. i Duceova marša na Rim 1922. Međutim, prema utjecajnome talijanskom povjesničaru Emiliju Gentileu, talijanski je fašizam prihvatio ideologiju D'Annunzijeve Rijeke, ali je izbrisao njegove demokratske tendencije.¹ Između 1919. i 1921. Rijeka je bila središte subverzivne

avanture koliko i izvor fašističkih praksi: ono što to kratko vrijeme čini toliko zanimljivim koliko i kompleksnim jest suživot kontradikcija. Na krajevima spektra historiografije nalazi se, s jedne strane, romantiziranje toga povijesnog događaja kao primjera radikalnoga i progresivnog stila života i trijumfa individualnih sloboda, a s druge strane izjednačivanje D'Annunzija s fašizmom.² Jezično, političko i nacionalno homogeni izbor arhivske građe daju oprečne rezultate, pri čemu se oba čine legitimima, ali istodobno ignoriraju isprepletanje kontradiktornih političkih tendencija, drugačija iskustva pripadnika različitih nacionalnosti, klasa i roda te D'Annunzijeve kameleonu političku narav s nestabilnim suštinskim vrijednostima.

Izložba *D'Annunzijeve Mučenica* ne pokušava odgovoriti na pitanje je li Rijeka bila fašističko mjesto već usmjerava narativ u drugom smjeru, na istraživanje kompleksnosti tog razdoblja, stavljajući fokus na živote i položaj onih koji nisu bili toliko prisutni u priči – žena. *L'Olocausta*, D'Annunzijeve je naziv za Rijeku – mučenički grad, neshvaćen u svojoj opravdanoj težnji da se pripoji majci domovini – Kraljevini Italiji.

Grad – *città* u talijanskom je jeziku ženskoga roda, a tako je razmatran i u D'Annunzijevoj retorici – kao žena koja se žrtvuje. To je polazište ideje koja se provlači kroz izložbu – od promatranja grada kao žene do domovine kao majke ili države kao ratnice, do same Guvernerove palače u kojoj je D'Annunzio živio tijekom gotovo 16 mjeseci svoje samovlade u Rijeci, a koja je „mučenički” poslužila kao zadnji bedem obrane njegovih „riječkih ideala” i stradala u jednom bombardiranju. No lista „ženskih likova”, onih prenesenoga, personificiranog,

sl.1.-2. Postav izložbe „D'Annunzijeve Mučenica” na 1. katu Guvernerove palače u Rijeci.

¹ Emilio Gentile. *The Origins of the Fascist Ideology 1918 – 192*. New York: Enigma Books, 2005., 153.

² Vidjeti, na primjer, ali ne samo: Hans Ulrich Gumbrecht, „I redentori della vittoria: On Fiume's Place in the Genealogy of Fascism”, *Contemporary History*, Special Issue: The Aesthetics of Fascism, vol. 31, no. 2 (April 1996): 253-272; Claudia Salari, *Alla festa della rivoluzione: Artisti e liberatori con D'Annunzio a Fiume* (Bologna: Il Mulino, 2002); Ljubinka Toševa-Karpowicz, *D'Annunzio u Rijeci: mitovi, politika i uloga masonerije* (Rijeka: Izdavački centar Rijeka, 2007).

³ Mnogi su se stanovnici Rijeke na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće izjašnjavali kao Fiumani odnosno Riječani, zalažući se time za autonomiju grada te na svojevrstan način formirajući nacionalno određene mimo nacionalnog određenja većinski tada prisutnih nacija u Rijeci: Hrvata, Mađara i Talijana.

sl.3. Postav izložbe „D’Annunzijeva Mučenica” na 1. katu Guvernerove palače u Rijeci.

sl.4. Dnevnik Zore Blažić (Zbirka rukopisa PPMHP)

4 Katalog izložbe: Giordano Bruno Guerri i Sarah Pallavicini, *Disobbedisco: La rivoluzione di d’Annunzio a Fiume*, 12. srpnja – 3. studenog 2019., Salone degli Incanti – ex Pescheria, Trieste, izdavač: Contemplazioni (autor piše malo d’ u imenu). O temi D’Annunzijeve okupacije Rijeke održana je i izložba s popratnim katalogom: Tea Mayhew, *Krvavi Božić 1920. Riječka avantura Gabriela D’Annunzija*, katalog izložbe, Pomorski i povijesni muzej Hrvatskog primorja Rijeka, 19. prosinca 2010. – 31. siječnja 2011. Državni arhiv u Rijeci organizirao je izložbu naslova *Rijeka 1919. Fašizam prije fašizma. D’Annunzio i danuncijada u gradivu Državnog arhiva u Rijeci*, autori: Boris Zakošek i Sandro Poropat, 11. lipnja – 13. rujna 2019. Sljedeće su izložbe organizirane u suradnji s Vittorileom: *D’Annunzio il comandante del Carnaro. Da Ronchi di Monfalcone alla conquista di Fiume*, 7. – 21. rujna 2019., Galleria Antiche Mura Monfalcone; *Ora comincia il bello*, 8. – 30. rujna 2019., Aurum, Pescara, Italija; *Le Passioni di Fiume*, 12. rujna – 12. listopada 2019., Casa d’Annunzio, Corso Manthonè; *La Città inquieta e diversa. Documenti di una rivolta*, 5. rujna 2019., Piazzetta Dalmata-Vittoriale degli Italiani, Gordone Riviera; *La filatelia fiumana tra mito, storia ed economia 1918 – 1924*, 2. prosinca 2018. – 30. travnja 2019., Vittoriale degli Italiani, Gordone Riviera. Stalni postavi u Società di Studi Fiumani – Archivio Museo Storico di Fiume u Rimu te Priorija (serija soba na imanju Vittoriale degli Italiani, gdje je D’Annunzio živio) također nude vizualnu dokumentaciju okupacije.

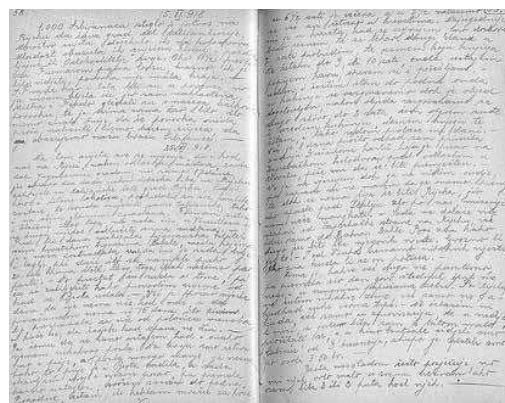
5 Originalni tekst glasi: „L’impresa di Fiume non fu fascista, come non lo fu Gabriele d’Annunzio. Iniziata per irredentismo e nazionalismo divenne un progetto di rivoluzione sociale, politica e culturale per una democrazia rinnovata e avanzata.”

kao i doslovnog značenja tu ne završava. Mučenika je Rijeka, kao i Hrvatska i Italija, žrtva jagme za podjelom teritorija nakon Prvog svjetskog rata. Podijeljene su i suprotstavljene u svojim težnjama nacije unutar jednoga multietničkoga grada u kojemu je materinski jezik često i hrvatski i talijanski, ali i mađarski, a katkad i slovenski i njemački. To su žrtve politički nametnute ideje o čistoći nacionalne države. Žene su, začudo, u Rijeci često protagonisticke takvih priča, involvirane u politička zbivanja svojom voljom ili slučajno.

Ukratko, D’Annunzijeve ljubavnice, dnevnik Zore Blažić, lokalne žene i mlade djevojke talijanske, hrvatske i *fiumanske*⁹ nacionalnosti koje su bile u vezi s talijanskim vojnicima, šovinistički prikazi u talijanskoj i jugoslavenskoj satiri i u radovima talijanskih futurista – ono je na što se izloženi predmeti referiraju. Izložba također propituje manje poznate futurističke radove povezane s iredentizmom te njihovu uključenost u okupaciju. U tom smislu poruka izložbe nije preskriptivna, tj. ne daje posjetitelju gotove definicije i konačne zaključke, već je aluzivna i potiče ga na kritičko razmišljanje i daljnje istraživanje. Iako je sadržana u samo nekoliko soba, umetnuta, baš kao što se Gabriele D’Annunzio „umetnuo” u riječku povijest, u stalni postav kulturne povijesti Rijeke i okolice, na prvom katu Pomorskoga i povijesnog muzeja, izložba od posjetitelja zahtijeva dinamičan i znatiželjan angažman. Feminističkom metodologijom razotkrio se neispričani dio povijesti koji od promatrača traži preispitivanje vlastitoga predodređenog kulturnog i političkog konteksta.

U Trstu je malo prije riječke izložbe, 12. lipnja 2019., otvorena izložba pod naslovom *Disobbedisco: La rivoluzione di d’Annunzio a Fiume 1919 – 1920* (Oglašujem

se: *d’Annunzijeva revolucija u Rijeci 1919. – 1920.*), postavljena u velebnome izložbenom prostoru Salone degli Incanti odnosno u bivšoj tršćanskoj ribarnici, a trajala je do 3. studenog 2019. i često je u medijima prikazivana kao antipod riječkoj,⁴ Tršćanska izložba, po kvantiteti izložaka i alociranom budžetu impresivnija, bila je samo metodološka frakcija riječke. Gledati jednu kao talijansku, a drugu kao hrvatsku neproduktivan je pristup: razlika među njima je u teorijskom pristupu. Giordano Bruno Guerri, kustos izložbe i predsjednik fondacije Vittoriale degli Italiani (zadužbine samoga Gabriela D’Annunzija na jezeru Garda), dao je vizualno bogat i kustoski sofisticiran prikaz D’Annunzijeva razdoblja iz D’Annunzijeve perspektive. Guerrijeva izložba time marljivo vizualizira jednu postojeću struju istraživanja, bez želje za preispitivanjem narativa. Izložba je popraćena katalogom u crvenom baršunu, na čijim stražnjim koricama stoji: „Podvig za Fiume nije bio fašistički, kao ni Gabriele d’Annunzio. Pokrenut zbog iredentizma i

nacionalizma, postao je projekt društvene, političke i kulturne revolucije za obnovljenu i naprednu demokraciju.⁵ Međutim, to ne znači da D'Annunzijeva praksa nije bila baza iz koje se razvio fašizam, a način na koji se 1920. pristupalo „naprednoj demokraciji”, koja zapravo nikada nije provedena u praksu, nije isključivala elemente nacionalizma, iredentizma i seksizma. Da je jedna verzija Rijeke zauzela simbolično mjesto u talijanskom fašizmu za vrijeme Mussolinija, kako i u suvremenom talijanskom neofašizmu, dokazuju i neofašističke demonstracije koje su organizirane ispred Guvernerove palače na dan otvorenja izložbe (i stoljetnice okupacije). Sedmorica talijanskih neofašista u ranim su jutarnjim satima 12. rujna 2019. stala pred Muzej sa starom zastavom Kraljevine Italije i zastavom Reggenze Italiane del Carnaro (D'Annunzijeva Talijanskoga kvarnerskog namjesništva), obučeni u majice s otisnutim znakom lubanje i noža (znak Ardita koji su podupirali D'Annunzijevu okupaciju Rijeke), čime su nedvojbeno poslali jasnu poruku o tome što misle o postojećim nacionalnim granicama.

Navedeni događaj nedvojbeno govori kako taj povijesni isječak još uvijek nije dosegnuo dno taloga burnog nasljeđa prve polovice 20. stoljeća. Štoviše, moglo bi se reći da ta tema više nego prije pobuđuje zanimanje medija i publike. Izložba *D'Annunzijeva Mučenica* otvorena je kao pretprogram u sklopu programskog pravca *Doba moći* Europske prijestolnice kulture Rijeka 2020., te je već i zbog toga znatnije medijski popraćena. No zanimanje je iznimno, i to ne samo hrvatskih i talijanskih medija, već i niza drugih europskih medija (uglavnom tiska) kao što su francuski, njemački i austrijski. Sve to upućuje na činjenicu da tema nacionalnih država i njihovih granica nije prevladana, bez obzira na to koliko dugo svi zajedno živjeli u Europskoj uniji, a pitanje relativno recentnoga povijesnog nasljeđa nacionalnih sukoba, kao i onih ideoloških, još su prilično zastupljena u našoj svakodnevnici.

Fokusanje samo na pitanje je li *Raggenza* bila fašistička ili demokratska te je li Rijeka ili Fiume – značilo bi izgubiti iz vida ne samo kritičku teoriju već i multikulturalnost koja je stoljećima obilježavala grad. Odgovornost institucija u kojima se nalazi građa iz D'Annunzijeva razdoblja u Rijeci jest da čuvaju metodološki integritet

sl.5. Filippo Tommaso Marinetti, *Irredentismo, 1914-1915*, reprodukcija kolaža

sl.6. Karikatura koja prikazuje Rijeku kao djevojku koju muče saveznički vojnici, objavljena u dnevnom listu „La vedetta d'Italia”, Rijeka, 1919.

struke i temi pristupaju dijalektički. U primjeru riječke izložbe suradnja s fondacijom *Vittoriale degli Italiani* bila je na izuzetnoj visokoj razini. Većina fotografskog materijala predstavljenoga na izložbi potječe iz arhiva te fondacije, kao i mnogobrojna dokumentacija o Rijeci iz D'Annunzijeva vremena. No ostaje pitanje bi li u budućnosti bilo moguće napraviti zajedničku izložbu nepristrane interpretacije u ozračju nedvojbeno zajedničkoga povijesnog nasljeđa.

Primljeno: 19. lipnja 2020.

“THE FEMALE MARTYR OF D'ANNUNZIO – L'OLOCAUSTA DI D'ANNUNZIO”

Exactly one hundred years after D'Annunzio's occupation of Rijeka, September 12, 1919, in the Maritime and Historical Museum of the Croatian Primorje Region in Rijeka, in its headquarters, the former gubernatorial palace, an exhibition of two authors was opened: *The Female Martyr of D'Annunzio – l'Olocausta di D'Annunzio*. The title of the exhibition connects us directly with the rhetoric of Italian poet, adventurer and soldier Gabriele D'Annunzio, occupier of Rijeka in the period from September 1919 to January 1921.

The exhibition does not attempt to give an answer to the question of whether Rijeka was a fascist place but rather heads the narrative off in a different direction: towards research into the complexity of this period, placing the focus on the lives and positions of those who were not so much present in the story, that is, of women. In brief, from D'Annunzio's mistresses, the diary of Zora Blažić, local women and young girls who were ethnically Italian, Croatian and Veneto-Rijekan who had love affairs with Italian soldiers, chauvinist accounts in the Italian and Yugoslav satires and works of Italian Futurists, this is what is referred to by the exhibited objects.

The exhibition also explores lesser known Futurist works connected with Irredentism and their participation in the occupation. In this the message of the exhibition is not prescriptive, does not, that is, give the visitor ready-made definitions and final conclusions. Rather it is allusive, encouraging the visitors to critical consideration and further research. Although it is contained in just a few rooms, infiltrated, just as Gabriele D'Annunzio infiltrated himself into Rijekan history, into the permanent display of the cultural history of Rijeka and surrounds, on the first floor of the Maritime and Historical Museum, the exhibition asks the viewer to adopt a dynamic and inquisitive engagement.